

Milica Seljački

VIZIJE U KRHOTINAMA OGLEDALA

(Nemanja Mitrović: *Bajke s Venere, Gramatik, Beograd, 2007*)

Nakon *Predanja s Meseca* i *Tamne strane Sunca* (2005), Nemanja Mitrović novom knjigom kratke proze nastavlja snovidno putešestvije kosmičkim šarom. Struktura zbirke *Bajke s Venere* heterogena je, pošto okuplja tekstove različitog vremena postanja, šarolike inspiracije, a samim tim i drugačije literarno uobličene, mada se svaki od segmenata zbirke ponaosob odlikuje čvršćim tematsko-motivskim spregama i homogenijom kompozicijom priča. Oniričko-fantastične svemirske vizije, koje su spona s pređašnjim Mitrovićevim zapisima i okvir čitave knjige (uvodni segment *Predanja s Meseca* iz 2005. i završni segment po kojem je zbirka ponela naslov), omeđuju tekstove iz piščeve arhive (*Duše i stvari*, 1988-1996) i cikluse novih priča (*Raj pod zemljom* i *Kula od karata*).

Mitrovićevi prozni fragmenti, osenčeni naglašenom lirskom refleksivnošću, asociraju na deliće čarobnog ogledala iz Andersenove *Snežne kraljice*, koje se rasprslo od demonskog smeha i rasulo po čitavom svetu. *Bajke s Venere* kao da su odrazi nekolikih svetova u krhotinama jednog sličnog ogledala, koji (raz)otkrivaju vidljive mane i skrivene strane poznate stvarnosti, ali i potpuno nove predele i bića, svet iza ogledala, iza viđenja, iza sećanja i mogućnosti trezvene spoznaje. Motivski opseg ovih zapisa čine mogući, iako nepotvrđeni tokovi istorije, nagoveštani ili naslućeni u drevnim zapisima, a zatim domaštani i prosanjani, kao i nova tumačenja, domišljanja i dopisivanja u matricu kulturnih obrazaca (priče iz ciklusa *Duše i stvari*). Njegove snohvatice, fantastične vizije nisu samo viđenja zasnovana na individualnim doživljajima i ličnim sećanjima, već imaju širi kontekst, jer uključuju opšte kulturno nasleđe, povezujući istorijske tokove, mitološke i književne reminiscencije, aktuelnu stvarnost, civilizacijske tekovine i pitanja moralnih vrednosti savremenog sveta.

U Mitrovićevoj prozi dominiraju motivi s naglašenim simboličkim potencijalom i mogućnošću daljeg razvijanja i variranja ambivalentnih značenja: mapa, ogledalo, nebeska tela, more (voda uopšte), pustinja, građevine, lavirint, knjige. Znatno je udeo pseudodokumentarnosti u zapažanjima i razmišljanjima o društvenim, kulturnim i istorijskim pojavama, ali i o legendama, predanjima, snovima. Mnogi simboli pruzeti su iz književnih izvora, česte su reminiscencije na mitologiju fantastične književnosti (poovska kratka priča, proza Tomasa Mana, odjeci Borhesovih maštarija, kao i izraza i efekata ekspresionističke poetske proze). Autor vrlo vešto naslojava svoje priče, preplićući raznorodne asocijativne nizove (istorija, geografija, religija, umetnost, kosmogonija, metamorfoze, zaum), stapajući istorijske ličnosti i mitske konotacije (priče iz ciklusa *Kula od karata*). Taj kulturni i književni podtekst snažno se oseća u ovim zapisima, i na tragu je ranijih Mitrovićevih ostvarenja (ilustrativan presek svog proznog stvaralaštva sačinio je sam autor u izboru naslovljenom *Scenario za san*, 2003), osim, donekle, u zbirci *Nerasvetljeni Svetozarov nestanak* (2004), gde je taj fon unekoliko potisnut zarad skica karaktera junaka. Uočljiva je i snažna međusobna

prožetost domena knjige, pisane reči i vizuelnih umetnosti (slika, skulptura, film) u ovim pričama, verovatno uslovljena podjednako naklonošću Nemanje Mitrovića prema slikarstvu i književnosti.

Dimenzija fantastičnog, u rasponu od neobičnog, začudnog, do izvanstvarnog i onostranog, postiže se promenom ugla posmatranja poznatih, svakodnevnih pojava, idealizacijom ili utopijskom projekcijom, često negativnom. Okvirni segmenti knjige predstavljaju fragmentarnu, mada donekle i sistematičnu Mitrovićevu mitologiju i tumačenja fikcionalnih svetova zasnovanih na snu, tajni i knjizi. To su pseudoistorijska, etiološka predanja i legende, pseudonaučni opisi i viđenja postanja i organizacije života na drugim planetama Sunčevog sistema (reljef, flora i fauna, stanovnici, običaji, učenja), inspirisani i utemeljeni na vizionarskim i maštarskim zapisima Herodota, Marka Pola i Sirana de Beržeraka.

Nasuprot snovidnim predstavama nedodirljivih svetova na Mesecu, Marsu ili Veneri, Mitrović kao upozorenje predočava sunovratne slike stvarnosti, od urbanog haosa do moralne erozije, zloslutne beleške o multiplikaciji ludila, mehanizovane i tehnicizirane savremenosti koja dovodi do reifikacije i drugih pošasti nekontrolisane modernizacije. Lažiranje stvarnosti, menjanje i „popravljanje“ suštine prirode i poigravanje božanskim domenima prate postkataklizmičke projekcije, uobličene u različite forme kazivanja – košmarne snove, kritički intonirana esejističko-meditativna i cinična filozofska razmatranja, eshatološka predanja. Izvitoperenost i dehumanizovanost današnjice otelovljene u potrošačkom mentalitetu, nemoralu vlasti, manipulativnoj propagandi, nacionalizmu, abortusima, ekološkim katastrofama, plastičnoj hirurgiji (ciklus priča *Raj pod zemljom*) brutalno su bačene u lice čitaocu s namerom da izazovu šok i gađenje, izazivački šamaraju poljuljane sisteme vrednosti, ali ispituju i granice umetnosti groteskno-sarkastičnim razobličavanjem ustaljenih estetskih principa lepe književnosti u rušilačkom duhu avangarde.

Junaci, ukoliko se uslovno može govoriti o njima u ovim Mitrovićevim fragmentima, najčešće su pripadnici neke marginalizovane skupine, markirane i izdvojene od ostatka sveta na osnovu odlika koje se smatraju nepoželjnim, neprilichnim ili čak nenormalnim (proganjane nacije – „Spasitelji i prognani“, devijacije i degeneracije – „Nakaze“, mrtvi – „Glasnici“). Upravo zbog tih specifičnih svojstava Mitrovićevi „junaci“ dobijaju posebnu ulogu i značaj u graničnim i prelomnim područjima stvarnosti koja zaokupljaju pisca (san, smrt, telesne i društvo-istorijske promene). Oni su spona s onostranim, posrednici, glasnici iz sveta snova, sveta mrtvih i s drugih neviđenih svetova (mesečari i Mesečari), prokleti jer su zarobljeni u liminalnom, graničnom prostoru, osuđeni na različitost jer su zatečeni i ometeni u procesu metamorfoze, zbog čega preobražaj nikada neće biti potpun, a oni će večno bludeti u međuprostoru i međuvremenu. S druge strane, kod Mitrovića su likovi ili reference za smeštanje priče u izvesni okvir, orijentiri za lociranje u kulturno-istorijskom smislu, ili strukturni činioci priče, koji „funkcionišu samo kao jedan od sintaksičkih vezivnih elemenata – istina ključnih – onda kada je autoru potrebna unutrašnja artikulacija oniričkog postupka“ (Bojana Stojanović-Pantović).

Mitrovićeva kratka priča, budući da se mahom zasniva na oniričkim predstavama, da tvori neviđene slike i konstruiše nove svetove od delića razbijene stvarnosti, potirući mi-mezis kao stvaralačko načelo, i poništavajući princip kauzalnosti i mogućnost razvijanja sižea svesnom i namernom fragmentarnošću, pre bi se mogla okarakterisati kao „događaj

izraza“ nego kao „izraz događaja“. Retorika pripovedanja u fantastičnim pričama obremena je simbolima i palimpsestom konotativnih značenja i asocijacija, metafore su sugestivne naznake paralela i podudarnosti koje su se ukazale u epifanijskim trenucima i opiru se jednoznačnom tumačenju, a slike i isprepleteni tokovi naracije i deskripcije slažu se poput mozaika u metonimijskim spregovima. U esejističkim refleksijama, koje su satirički nastrojene prema prozaičnoj javi, nerazrešena napetost i nesklad savremene realnosti dobijaju izvesno rasterećenje u humoru i igri rečima („Manglupi“, „Folitičari“, „Autizam“).

U žanrovskom pogledu Mitrovićeve priče unekoliko prate tematski sklop zbirke. Već se samim naslovom donekle sugerše priroda tekstova objedinjenih pod odrednicom *bajke*. Uprkos raznolikosti pripovednih postupaka uslovljenih dominantnim motivom svake priče, što diktira i specifično uobličjenje proznog izraza, autor se uglavnom kreće u žanrovskom krugu kratke priče otvorene strukture čija su podloga bajke, predanja, legende nekoliko tradicijskih kodova, od usmene predaje preko drevnih egipatskih i antičkih mitova, te biblijskih, hrišćanskih parabola do nasleđa fantastične književnosti različitih razdoblja. Drugi odsečak žanrovskog kruga čine kratki eseji, groteskne crtice, fragmenti razmišljanja o iščašenosti svakodnevice, tekstovi koji su ponekad na krtoj granici umetničkog oblika, samo na korak od iskliznuća van književnosti, ali upravo to je odraz naprsnuća smisla i posrnulosti života na Zemlji. Oblici kratke priče Nemanje Mitrovića protežu se od kratkih zapisa u jednoj jedinjoj rečenici (odjek Džojsovog postupka primenjen na mikroformi kratke priče – „Susak“), do opsežnije i relativno razrađene pseudonaučne studije (opet u piscu najkomotnijem maniru nedovršenosti, fragmentarnosti – „Bajke s Venere“). Uz esejističke komentare s elementima humora i satire, zastupljeni su i zapis sna, pesma u prozi, te fantazija ili bajka, što upotpunjuje raznovrsnost vidova uobličjenja tekstova iz prethodnih Mitrovićevih zbirki (sećanje/ ispovest, preneseno iskustvo, studija junaka).

Hermetizam kratke proze Nemanje Mitrovića, njegovih čas magnovenih čas reskih slika stvarnosti i snova, koji su takođe neka drugačija i, možda, nečija jedina stvarnost, postavlja čitaoca pred neobičnu i primamljivu književnu avanturu razgrtanja tajni, prosejavanja značenja i tumačenja fantastičnih vizija. Krhotine ogledala u kojima su uhvaćeni različiti detalji ličnih i kolektivnih sećanja i iskustava, u kojima su sačuvana svedočanstva o čitavim nevidljivim, potonulim ili rasprslim svetovima, za one koji mogu da ih vide jesu blagorodni odbljesak tajne. Ali istovremeno opasna oštrica razbijenog ogledala upozorava na stakleno-srebrnu hladnoću otuđenosti u svetu bez snova. Po svom senzibilitetu, mnogostrukosti značenja, po grananju suptilnih intertekstualnih i intermedijalnih veza, te prepoznatljivom jezičko-stilskom ruhu, Mitrovićeve *Bajke s Venere* dostojne su vrednosti pređašnjih zapisa ovog kulturnog pisca srpske postmoderne književnosti.